

ועוד נראה לפרש הקושיא, הלא אין הצבע גורם להיקרא 'מין כנף', אלא העיקר שיהא ממין הבגד, ואם כן בטלית של צמר אפילו היא תכלת, יטיל תחילה חוטי לבן של צמר וייחשב בכך 'מין כנף', שהרי פשוט הכתוב מורה שצריך להטיל הפתיל תכלת בסוף – 'על ציצת הכנף' (עפ"י שפת אמת).

'דאי איגרדם תכלת... כדי לענבן' – ע' ציוני מראי מקום בדיני גרדומין ובגדריהם, בקונטרס בענין ציצית פרק רביעי כ-כא.

'איבעיא להו 'כדי לענבן' לענבן כולהו בהדדי...' – שיהא בכל חוט כדי לענוב בו את שאר החוטים (המגורדמים. בית יוסף).

'או דלמא כל חד וחד לחודיה' – כדי לענוב בו אחד מן החוטים (עפ"י הסמ"ג, מובא בב"י יב). ויש מפרשים לענוב בו את עצמו מיניה וביה (כן צדד הב"י לפרש. ע"ש).

במשנה ברורה (יב סק"א) פרש עפ"י הסמ"ג 'כדי לענבן כולהו בהדדי' – לענוב באחד מן החוטים את השאר. ואולם נראה שלפי פירוש הב"י ד'כל חד וחד' היינו מיניה וביה, כמו כן 'כולהו בהדדי' מתפרש בפשיטות שמענבים את כל הגרדומין ביחד לעצמם, והוא שיעור גדול יותר מעניבת האחד סביב השאר.

ועוד נראה שאף הסמ"ג לא כתב שאחד כורך את כולם אלא לפי מה שנראה מדיוק דבריו ש'כולם' היינו כל שאר החוטים, ולא רק המגורדמים (שכך כתב (עשה כו דף קה ע"ד): 'והוא שישאר מן החוט כדי לעשות עניבה על שאר החוטים או על אחד מן החוטים' והרי מיירי בדאפסק לבן ותכלת קיים או להפך, כלומר שני חוטים בלבד נפסקו, וא"כ אם כוונתו רק על המגורדמין מהו 'שאר החוטים', הלא אין מלבדו כי אם חוט אחד מגורדמים]. הלכך אין סברא שצריך שיעור עניבת כלל החוטים יחדיו, כי מה לנו בעניבת השלמים, ולכן נקט שאחד המגורדמים כורך את השאר. אבל לפי מה שכתב הב"י שאין צריך אלא לענוב את המגורדמים, מסתבר יותר לומר שמענבים אותם יחדיו, ולא אחד על השאר.

ולפי"ז מסתבר שאם אנו תופסים שאין צריך לענוב אלא המגורדמין, הרי 'כל חד וחד' מתפרש מיניה וביה, דומיא ד'כולהו בהדדי' שעונבים אותם בעצמם, שאין טעם לענוב חוט אחר. וכן מבואר מלשון בעל העיטור. ורק הסמ"ג לשיטתו שמפרש לענוב את כלל חוטי הציצית, מפרש עניבת חוט אחר.

דף לט

'איתיביה רבא לרב נחמן במה דברים אמורים בתחילתו אבל סופו שיריו וגרדומיו כל שהוא. מאי שיריו ומאי גרדומיו, מאי לאו שיריו – דאיפסיק מינייהו ואישתייהו מינייהו, גרדומיו – דאיגרדום איגרדומי'. התוס' הקשו אם כן מהו לשון 'כל שהוא' דקתני. ולכאורה י"ל שאף אם לפי מה שרצה רבא להוכיח שנפסק מעיקרו כשר, היינו רק משום שהחוט בצדו האחר מחובר לגדיל בקשרים, אבל אם הוציאו לגמרי מהבגד אין להכשיר. וא"כ זו כוונת התנא 'כל שהוא' שצריך שישתייר עכ"פ חוט כדי עניבה בחלק המחובר לשאר החוטים, גם כשנפסק מעיקרו. ובוה אתי שפיר שקושית רבא מתיחסת רק על דברי רב נחמן ולא על מה שאמרו לעיל שיעור גרדומין כדי עניבה, והיה לו לשאול מהברייתא דקתני כל שהוא. [ואמנם י"ל דלא שמייע ליה לההיא. ולפרש"י שהביאו התוס' לעיל אכן רבא פליג על שיעור זה] – ולהנ"ל לא קשיא, כי גם לפי מה שנראה מהברייתא שנפסק מעיקרו כשר יש נפקותא בשיעור גרדומין כאמור. ומהתוס' משמע לכאורה שנקטו שאפילו אם לא נשתייר כלום מהחוט – כשר לפי הס"ד, שגם זה בכלל 'גרדומי תכלת'.

'יתיב רבה וקאמר משמיה דרב: חוט של כרך עולה מן המנין. אמר ליה רב יוסף: שמואל אמרה

ולא רב... יתיב רבה (כצ"ל) וקא אמר משמיה דשמואל תכלת שכרך רובה כשרה. אמר ליה רב יוסף: רב אמרה ולא שמואל. בספר שפת אמת דקדק כמה דקדוקים; א. קשה ששתי מימרות נתחלפו בפי רבה מרב לשמואל ומשמואל לרב, ולא מצינו כיו"ב. ב. מנין ש'רב אמרה ולא שמואל', שמא גם שמואל סובר כן. ג. דוחק לומר שלשון 'תכלת' שבדברי שמואל מתייחסים על הציצית כולה. [גם יש להבין לפרש"י מה צריך להשמיענו שחוט של כרך עולה מן המנין. ע' ב'הדושי הגר"ז' שעמד על כך]. ולכן צידד לפרש [לולי פרש"י] 'חוט של כרך עולה מן המנין' – אפילו לא נשתייר בו למטה מהכריכה כלום. והמימרא השניה 'תכלת שכרך רובה' – חוט התכלת הכורך (ערמב"ם ציצית א, ב) שכרוך ברובו ולא נשתייר בו אלא מעט – כשרה. ולפי"ז שני הדינים סותרים זה את זה ואי אפשר שאמרם חכם אחד אלא אחד אמרו רב ואחד שמואל, שהדעה הראשונה סוברת אפילו לא נשאר מהחוט הכורך כלום, והשניה סוברת שצריך שיישאר מיעוט.

גם לקמן רמי ליה תכלתא וגדילא מיגדל' פרש השפ"א [דלא כפרש"י שכל הציצית קרויה תכלת] שרק התכלת לא היה בו ענף אבל בלבן היה. ובוה יישב כמה קושיות. ולפי פירושו בשני המקומות, הרי המעשה דלהלן מסייע לרב יוסף, שרב מצריך 'פתיל' גם בחוט של תכלת ולכך אמר 'לא יאי תכלתא'. וכן רבה בר בר חנה הולך לשיטתו שמסר מרבי יאשיה חוט של כרך עולה מן המנין, ומשמע דהכי ס"ל, וגם במעשה דלהלן אמר 'יאי תכלתא'. [גם מה שאמרו בסמוך 'נוי תכלת' – מפרש"י משמע שהכוונה לכל הציצית. ואילו מדברי הרמב"ם (ציצית א, ח ט) משמע שהכוונה לתכלת ממש, כפי שמובא בשם הגר"ז לדייק].

(ע"ב) 'אי גלימא ולא יאי תכלתא... לעולם פתיל בעינן'. יש לשאול, הלא מקודם שגמר לגדול הכל נתכשרה הציצית משום גדיל ופתיל, ואם כן אפ"י שהמשיך וגמר הגדילה יתכשר מדין 'גרדומין' [שהרי להכשר גרדומין די בשיוור הגדיל בלבד, כדברי הראשונים]. ויש לומר, כיון שלא קשר בסוף הגדיל הלא אין לו קיום, וא"כ לא חל שם 'גדיל' אלא כשקשר לבסוף, נמצא שמעולם לא היה כאן הכשר ציצית, כי משעה שהיה כאן 'גדיל' לא היה 'פתיל'. אבל עדיין קשה לדעת הראשונים שלרב כשר בכולו פתיל, אם כן משקשר קשר עליון תתכשר הציצית, שהרי כולה פתיל, ושוב כשעשה גדיל יתכשר מדין 'גרדומין'. וצריך לומר שעל זה לא יועיל הכשר 'גרדומין', מה שהיה מקודם בהכשר פתיל. אבל זהו שלא כדברי התוס' (לה סע"ב). וצריך עיון (עפ"י 'הדושי הגר"ז').

לכאורה היה נראה לישיב שאין מועיל 'גרדומין' אלא לאחר שהוכשרה הציצת כולה ללבישה, ואם כן כשקשר הציציות הראשונות וגידלם כולם בטרם עשה הציצית הרביעית, אין להכשיר מדין 'גרדומין'. וכנראה דעתו ז"ל שאף בכגון זה יש דין גרדומין. וכן כתב החו"א (ג, ג). ואולם יש שנסתפקו בוה (ע' בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב נג; חתן סופר שער הגדילים לה). וכן לפי מה שכתב בספר אור שמח (לולב ז, ח) יש מקום לומר שאין להכשיר גרדומין אלא לאחר תלית כל הציציות שכבר נפטרו הבגד שעה אחת. וצ"ע.

גם יש מקום לדון שכל שעושה בהמשך אחד ובדעה אחת, אין לחלק מעשהו ולומר שכבר הוכשר בחלקו. [וכדוגמת הסברא המובאת בשם הגרשו"א (ע' הליכות שלמה מועדים ח"א טו, ו) במדליק נר חנוכה בקופסת זכוכית שדלתותיה פתוחות, שאעפ"י שרוח מצויה יכולה לכבותן, הואיל ובדעתו לסגורן רשאי, הרי שדנים כאילו לא נשלם מעשה ההדלקה עד שיסגור, וה"נ להומרא. גם יש לדון לפמש"כ שם שהמדליק על דעת לכבות תוך חצי שעה נראה שלא יצא וחזור ומדליק בברכה, הרי שדנים כאילו אין שמן בנר שידלק כשיעור, ה"נ י"ל שכיון שבשעת תלית הציצית מתכוונן 'לפסקן', כאילו תולה ציצית פסוקה].

'כתיב 'גדיל' וכתיב 'פתיל'... לעולם פתיל בעינן'. לכאורה נראה שמעיקר הדין השוור חוטי הציציות כמעשה

צמה וקושרם בסופם ומשם ואילך הם מפורדים – הרי כאן גדיל ופתיל, שהגדיל הוא מעשה קליעה (ערש"י ביצה לא: ד"ה אבל) 'לסתור עבותו וגדילתו'; מצודות ציון (מלכים-א ז) 'גדילים מעשה שרשרות – קלועים ושזורים כמו גדילים תעשה לך'. ויש להעיר לפי זה, לדעת הרמב"ם שאין צריך שזירה בחוטי הציצית, לכאורה השזור יפסל משום כולו גדיל, וכל השזור חוט יותר משנים הוי גדיל – י"ל כיון שהחוטים במקצתם גדולים ובמקצתם מפורדים, חשיב 'גדיל' ו'ענף'. וצ"ע.

דף מ

'סדין בציצית...'. לפרוש רבנו תם, בית שמאי פוטרם בגד פשתן לגמרי, אף לא בציציות פשתן, ומשום גזרה אטו תכלת. וכן פסק להלכה (וכפי שכתב בסדר רב עמרם שהלכה כבית שמאי בזה, כי כן דעת רבי אליעזר בר' צדוק ורבי).

ואולם לדעת רש"י לא פטרו בית שמאי אלא בציצית צמר. וכן דעת הרי"ף. וכתב הרא"ש: 'וכדאי הוא הרב אלפסי לסמוך עליו. ואפילו לדברי ר"ת גזירה רחוקה היא דגורו במינו אטו תכלת ותכלת גופי' גזירה שמא יקרע או משום כסות לילה, והאידינא דליכא תכלת לא שייכי הנך גזירות. ולכך לא מחיתי באנשי ספרד שמתעטפים בטלית של פשתן, שלא להרפות מצות ציצית בידם'.

וכתב בשלחן ערוך (ט, טו) שאף על פי שלהלכה טלית של פשתן חייבת בציצית, ירא שמים יצא את כולם. גם הרמ"א כתב (עפ"י תשובת הרא"ש ב) שאם אי אפשר רק בטלית של פשתן, מוטב שיעשה טלית של פשתן וציצית של פשתן משיתבטל ממצות ציצית.

כשלוש טלית פשתן, האם מברך עליה אם לאו; הבית-יוסף (ט) כתב לברך, וכן משמע מסתימת דבריו בשו"ע. אך בדעת הרמ"א יש מקום להסתפק, שמא כיון שחשש לכתחילה לדעות הפוטרות, א"כ גם אם עושה כן בשעת הדחק אל יברך עליה, שהרי לרבנו תם ברכתו ברכה לבטלה ועובר ב'לא תשא' (כמוזבא בראשונים) ולוקה (ע' תמים דעים ועוד). [וזה מפני שחכמים עוקרים המצוה לגמרי, וכמו שהוכיח בקונטרס 'קבא דקשייתא' צט. ואכ"מ].

ומסתימת דברי הרא"ש משמע שלא מנע מאנשי ספרד להתעטף בה ואף לברך. אך יתכן שזה רק כדי שלא תשתכח תורת ציצית, לכך לא הורה להם להמנע ממנהגם. אבל בלא טעם זה, כגון במקום שלובשים טלית צמר אלא שנודמן באקראי שאין לו כי אם פשתן – לכאורה ראוי ללבוש ללא ברכה. או שמא כיון דנקטינן לעיקר כרוב הדעות החולקות על ר"ת, גם לענין ברכה סומכים עליהן. וצ"ע (ע"ע שבות יעקב ח"א א; יביע אומר ח"ה או"ח מב).

(ע"ב) 'רב אחאי אויל בתר כנף'. אף על פי שאין בכנף שיעור בגד, מ"מ נחשב הכנף עיקר ומחשיב את העור המשמש את הכנף כבגד. ולפי זה יש ללמוד גם לרבא שהולך אחר עיקר הבגד,

שאפילו אין בבגד כשיעור חיוב רק העור שבכנף משלימו – חייב (עפ"י חזון איש ג, לג).

בספר מנחת שלמה (ח"ב מו, א) כתב להסתפק בטלית של צמר שתפרוה בחוטי קנבוס באופן שאם ינטלו החוטים לא יהא בו שיעור בגד, שמא אינו חייב אלא מדרבנן משום שחוט קנבוס מעמידו. ולכאורה נראה שלהחזו"א חייב מדאורייתא, שהרי השלמת כנפות לכשיעור אינה גרועה מחוט המעמיד את השיעור. וגם אם נחלק ונאמר שהספק שם אמור רק כשללא חוטי התפירה אין שם 'בגד' כלל דהיינו פחות מג' טפחים [ולא שחסר רק משיעור חיוב ציצית], שאמנם זה אין להוכיח מהיא של בגד וכנפיה של עור, אך ממה שהוכיח החזו"א מרב אחאי שהעור נטפל לכנף ומחשיבו לבגד, הרי מוכח שגם כשמעמידו לחלות שם 'בגד' חייב.

ולהגרשו"א שנסתפק, יש לומר שלרב אחאי אין צריך בשם 'בגד' לחיוב הציצית אלא ב'כנף בגד', הלכך די בבגד עור וכנפי בגד, משא"כ לדין דבעינן 'בגד', שמא כשדבר אחר מעמידו פטור.